

Het zoeken naar waarden

– Mary Anderson

Laten we ons, voor we op zoek gaan naar waarden, afvragen wat we onder waarden verstaan.

De waarde van iets is wat we denken dat iets waard is. Enerzijds is dat een schatting, anderzijds is het de standaard die we aannemen. (Een standaard houdt een vergelijking in, d.w.z., een vergelijking met dingen die als meer of minder waard worden beschouwd).

We zullen het eerst over materiële (en materialistische) waarden hebben, dan over ethische waarden en tenslotte over wat je spirituele waarden zou kunnen noemen.

Mary Anderson was internationaal vice-presidente van de *Theosophical Society*. Zij woont in Adyar.

Materiële waarden

Waarden in materiële betekenis spelen een belangrijke rol in ons leven. Het woord 'kostbaarheden' wordt gebruikt voor materiële voorwerpen die als waardevol gezien worden. De waarde van iets wordt aangegeven door de prijs ervan – dat wat we bereid zijn ervoor te betalen (vaak zo weinig mogelijk!) om te krijgen wat we willen hebben (waarschijnlijk zo veel mogelijk!) in de vorm van bijvoorbeeld bezittingen die ons, naar we hopen, comfort, zekerheid, een stimulans of geluk zullen brengen.

Deze waarden zijn veranderlijk, naarmate de omstandigheden veranderen: schommelingen in vraag en aanbod, in mode, in technologie – zo worden oudere computers goedkoper wanneer er een nieuwe generatie computers is ontwikkeld – en in de omstandigheden van het dagelijks leven; tijdens een hongersnood kunnen mensen b.v. dure juwelen tegen een lage prijs verkopen om voedsel te verkrijgen. Materiële waarden kunnen ook om individuele redenen verschillen; we betalen wellicht een hogere prijs uit sentimentele overwegingen, bijvoorbeeld als we een familiestuk willen terugkopen.

Materiële waarden – de waarde van materiële dingen – zijn niet noodzakelijkerwijs materialistische waarden; evenmin hebben materialistische waarden altijd

betrekking op materiële zaken! We kunnen een materialistische houding hebben t.o.v. dingen die we als spiritueel beschouwen (wanneer we zogenaamde ‘spirituele vooruitgang’ voor onszelf verlangen), of een spirituele houding t.o.v. materiële zaken (wanneer we ons de goddelijke aard van het atoom realiseren).

Materialisme, meestal als negatief gezien, wordt waarschijnlijk alleen maar met materie geassocieerd omdat materiële dingen groeien door toename, uitbreiding, verkrijging of door ze te nemen – hetgeen allemaal met materialisme te maken heeft – terwijl de geest groeit door te geven.

Ethische waarden

We nemen gewoonlijk aan dat ‘ethische waarden’ bepaalde principes of deugden inhouden, waarvan we vinden dat die de basis zouden moeten vormen van ons handelen als we een goed leven willen leiden.

Maar ethische waarden of wat als deugden kan worden gezien, kunnen eveneens verschillen en zelfs veranderen, naarmate de omstandigheden en ook de betrokken persoon – en zijn of haar situatie op verschillende tijden veranderen.

En dus verschillen waarden ook al naargelang met de gemeenschap en de familie waarin men is geboren en opgegroeid en waarin men leeft, met zijn sociale klasse, zijn godsdienst, enz. Verder kunnen iemands waarden veranderen als hij of zij tot andere inzichten is gekomen en een deugdzamere levenswijze heeft aangenomen, of misschien juist gedesillusioneerd is en sceptisch of cynisch wordt.

Zogenaamde ethische waarden kunnen een materialistische basis hebben als we goed doen voor ons eigen welzijn of om een of andere materiële beloning.

Ethische waarden houden zo het gevaar van zelfbedrog in. We zouden bepaalde waarden kunnen verkondigen hoewel de fundamentele overtuiging van waaruit we handelen daar lijnrecht tegenover staat. Ouders zeggen wel eens tegen hun kinderen: ‘Doe wat we zeggen. Doe niet wat wij doen!’ Als we werkelijk volgens de waar-

den die we verkondigen zouden handelen, zou ons leven anders worden.

Krishnamurti vertelde in India zijn gehoor soms dat ze niet werkelijk in karma geloofden; want als ze dat wel deden zouden ze anders leven. En inderdaad, als we vertrouwen zouden hebben in de Grote Wet, als we werkelijk wisten dat de wereld door rechtvaardigheid werd geregeerd, zouden we nooit wanhopen of verontwaardigd zijn.

Als we werkelijk wisten dat de wereld door rechtvaardigheid werd geregeerd, zouden we nooit wanhopen of verontwaardigd zijn.

De waarden volgens welke we feitelijk leven, zijn onze ware overtuigingen.

We zijn ons daar wellicht niet van bewust, maar onze handelingen en speciaal onze spontane daden bij een crisis verraden ons. Als we door een brand worden overvallen, redden we dan in de eerste plaats onszelf en onze bezittingen, of helpen we de zwakkeren om aan de vlammen te ontkomen?

Laten we eens enkele voorbeelden bekijken.

Een bekende vertelde me eens hoe hij heel toegewijd was aan een vrouw die hij als zijn spirituele lerares beschouwde. Op een dag kwam hij onverwacht bij haar en zag dat zij haar hondje een schop gaf. Op dat moment keek hij door haar ogenschijnlijke spiritualiteit heen!

Er is een Indiaas verhaal over een koning die geboeid luisterde naar de leringen van een swāmi, toen er plotseling brand uitbrak in het paleis. De koning merkte nauwelijks iets, zo gefascineerd was hij door de woorden van de swāmi. De verwoesting van zijn bezittingen deed hem niet zoveel. Maar de swāmi graaide in grote opwinding zijn bedelnap en staf bij elkaar om ze uit de vlammen te redden. Wie had er nu, in de praktijk van het moment en los van mooi klinkende woor-

den, de hoogste spirituele waarden – de koning of de swāmi?

Iemand kan, net als Hume naar men zegt deed (aan wie enkele van de Mahatmabrieven gericht waren), anoniem daden van grote goedheid en edelmoedigheid verrichten en daar nooit publiekelijk voor uitkomen.

Als we een oprecht leven willen leiden is het belangrijk te weten of de waarden die we verkondigen dezelfde zijn als die waarnaar we, zowel bewust als onbewust, werkelijk leven.

Het is veel eerlijker om zelfzuchtige eigenschappen te erkennen, dan om onzelfzuchtige waarden te verkondigen, waarin we niet echt geloven en waarnaar we daarom ook niet werkelijk leven.

Natuurlijk voelen de meesten van ons zich gewoon niet lekker bij zelfzuchtige eigenschappen en dat is misschien een goed teken. Maar dat mag niet leiden tot blindheid voor onze werkelijke waarden of het aannemen van goedklinkende waarden waar we niet naar leven en waarin we dus niet werkelijk geloven.

Het is misschien beter om over de waarden die we tot de onze zouden willen maken te spreken als ‘idealen’ i.p.v. over ‘waarden’..., idealen die doelen zijn die we nog niet hebben bereikt, maar die we in de toekomst hopen te verwezenlijken. Als zodanig kunnen ze ons leven van nu beïnvloeden.

Bij de beschouwing van het onderzoek van waarden, waarmee meestal ethische waarden worden bedoeld, kunnen we dat onderzoek op twee manieren opvatten, het innerlijke en het uiterlijke onderzoek.

Het innerlijk onderzoek zou een onderzoek moeten zijn naar welke waarden we werkelijk aanhangen. Dit zou je ‘zieleonderzoek’ kunnen noemen of zelfobservatie die mogelijk zou kunnen leiden tot zelfkennis.

Dit innerlijk onderzoek zou betekenen dat we onszelf moeten afvragen of ons motief om vriendelijk te handelen, d.w.z. of de waarde die ons motief tot handelen is werkelijk mededogen is, de onzelfzuchtige

drang om een ander te helpen. Of is het een verlangen naar een beloning, hetzij in de vorm van een geschenk, hetzij als dankbaarheid van degene die we helpen? Is het misschien de wens om de reputatie te verwerven van een aardig en onzelfzuchtig iemand te zijn? Of is, als onze goede daad anoniem blijft, zelfvoldoening de waarde die ons in werkelijkheid motiveerde?

Ik denk dat we, als we eerlijk zijn, zullen ontdekken dat onze motieven vaak gemengd zijn. Maar we zien veel liever vóór alles datgene wat we als onze goede motieven beschouwen. We houden er niet van om onszelf zelfzuchtige motieven toe te schrijven en vergeten die liever.

(Er zijn trouwens ook mensen, bijvoorbeeld in de calvinistische traditie, die zich goed voelen bij het idee ‘arme zondaars’ te zijn en die daar voldoening in vinden!)

Het uiterlijk onderzoek naar waarden zou kunnen betekenen dat we onszelf gaan afvragen welke waarden we zouden moeten aannemen – het zoeken naar een theoretische basis voor onze daden. (Het innerlijke onderzoek kan natuurlijk leiden tot een uiterlijk onderzoek, als we ontdekken dat we bepaalde waarden hebben die we niet echt waarderen en die we besluiten te vervangen door waarden waar we ons beter bij voelen.)

Onze waarden zouden b.v. kunnen zijn: het goede, het ware en het schone.

Maar deze uiterlijke zoektocht naar waarden – ethische waarden – is vol moeilijkheden. We kunnen drie van die moeilijkheden noemen:

We kunnen terechtkomen in een dilemma als verschillende waarden ons in verschillende richtingen trekken.

Het klassieke Griekse drama is hiervan een voorbeeld. De held wordt verscheurd tussen zijn plicht tegenover zijn familie en zijn morele plicht. (Dit was ook het geval bij Arjuna en andere helden in de Mahābhārata). Of hij heeft een overhaaste belofte gedaan waarvan hij vindt dat hij er zich aan moet houden, maar die hem meesleept in een serie handelingen die moreel gezien onjuist zijn.

Je kunt natuurlijk ook voorbeelden in dit leven vinden: Iemand zou voor de keus kunnen staan om smeergeld aan te nemen om het leven van zijn familie te vergemakkelijken, maar hij zou ook kunnen weigeren. In landen waar dienstplicht is kan iemand voor de beslissing komen te staan om al of niet bewust te weigeren. Dit is het thema van de *Bhagavad Gita*, als we dit verhaal letterlijk nemen.

De tweede moeilijkheid kan uit de eerste volgen. Het gevaar schuilt er hier in dat men teveel nadruk legt op een waarde en dat men de desbetreffende kwaliteit ervan overdrijft. Er is al eerder gezegd dat een deugd een ondeugd kan worden door overdrijving ervan. De stem van liefde die de stem van het gezond verstand overstemt kan ertoe leiden dat men een kind of een huisdier verwent. Deugden zijn als de facetten van een diamant. Geen van deze mag worden uitverkoren om meer te worden gecultiveerd dan een ander, hoogstens misschien tijdelijk. Deugd, (enkelvoud) is edeler dan deugden(meervoud). Deugd in het enkelvoud zou symbool kunnen zijn voor de hele diamant.

De derde moeilijkheid is dat we ethische waarden niet aan een ander kunnen opdringen en evenmin aan onszelf. Elke vorm van dwang, hetzij psychisch of moreel, zal vroeger of later tot onderdrukking en zelfbedrog of wanhoop leiden; dat hangt ervan af op welk niveau we staan. Het kan mensen ertoe brengen om kunstmatige zogenaamde waarden te cultiveren of om te zoeken naar uitvluchten of verontschuldigheden voor een gedrag dat onder de maat blijft.

Maar ondanks deze problemen, is de uiterlijke zoektocht naar ethische waarden die we tot de onze maken, een ware theosofische queeste.

Het is belangrijk om van de juiste theorieën uit te gaan. Daarom is de eerste stap op het edele achtvoudige pad in het boeddhisme waarschijnlijk 'Juist Begrijpen'. Er wordt beweerd dat we datgene worden waarover we diep nadenken. Dus

is het zeker goed om over positieve waarden na te denken.

Spirituele waarden

Wat betekent 'spiritueel'? Het wordt uitgelegd als datgene dat is gebaseerd op het gevoel van de Eenheid van alle dingen. Er is slechts één geest – niet 'mijn' geest of 'jouw'geest, of van wie dan ook.

De innerlijke eenheid van alles is niet alleen de basis van de theosofie als leer, maar ook van de theosofie als een manier van leven. Het is de ultieme waarde, de waarde achter alle waarden, want het is juist de idee van Eenheid die tot de begrippen, en naar we hopen, tot de waarden van liefde, waarheid en wijsheid leidt.

Als we werkelijk inzien dat alles één is, betekent het dat een ander kwetsen hetzelfde is als onszelf kwetsen. De vreugde van een ander is onze vreugde. Dit is de basis voor de Gouden Regel: Behandel een ander zoals jezelf behandeld wilt worden. Een stap verder gaand, kun je zeggen: we koesteren een ander zoals we onszelf zouden koesteren (als we al aan onszelf denken). Dat is universele liefde.

Wanneer we de eenheid van alle dingen werkelijk onderkennen, gaan we naar het hart van hun wezen en kennen we hun ware aard. Dit kan ook licht werpen op uiterlijke verschijningsvormen en op de aspecten van deze verschijningsvormen die overeenstemmen of afwijken van hun innerlijke aard. Zo zijn we in staat waar te nemen wat echt en wat onecht is om te kunnen zien wat de feiten zijn.

Wanneer we de eenheid van alle dingen werkelijk onderkennen, gaan we naar het hart van hun wezen en kennen we hun ware aard.

Want wat meestal maakt dat we de feiten niet in hun ware gedaante zien, is ons eigenbelang. We zien door de bomen het bos niet, d.w.z. dat we het totale beeld niet zien omdat we elk deel ervan (en onszelf in de eerste plaats) als een aparte eenheid

zien. Als er geen eigenbelang is doordat we zien dat ons ware eigenbelang niet kan verschillen van het belang van anderen, zien we op de ware manier. En dit, het zien van dingen zoals ze zijn, is wijsheid.

Die liefde en die wijsheid zijn één en zij leiden direct tot juist handelen, ja ze zijn één met juist handelen. Als dit plaatsvindt is er ook eenheid in onszelf. Onze gedachten, gevoelens en handelingen zijn in harmonie met elkaar. We zijn dan een geïntegreerd mens. Er is dan geen tegenstrijdigheid tussen onze werkelijke overtuigingen en die welke we verkondigen (als we al overtuigingen verkondigen), en geen verschil tussen theorie en praktijk. En dus is er geen dilemma in ons leven, en ook geen keuze! We zien helder wat er gedaan moet worden en we doen dat eenvoudig; de weg van onze handelingen is duidelijk. Dit was het geval met Arjuna toen hij, dankzij Krishna, zijn innerlijk zelf, zijn ogen had geopend.

Wat de wereld nodig heeft zijn spirituele waarden, waarden die gebaseerd zijn op het gevoel van openheid en de behoefte om te geven in plaats van te nemen.

Vanuit een meer oppervlakkig gezichtspunt gezien houdt het gevoel van eenheid in dat we aan anderen denken en niet aan onszelf. Vanuit een dieper standpunt betekent het dat er geen anderen zijn en dat er geen zelf is.

Dit is de realisatie van de mysticus, die vaak als gevolg van zijn inzicht op een manier handelt die niet door anderen wordt begrepen. Misschien was Arjuna in een mystieke toestand toen hem gevraagd werd of hij in de komende strijd de steun van Krishna zelf of van diens sterke leger verkoos. Hij koos voor het eerste en zijn tegenstander had de tweede keus. Arjuna koos ervoor om Krishna aan zijn zijde te hebben en zijn tegenstander was meer dan verheugd dat hij het grote leger van Krishna aan zijn zijde had; hij beschouwde

Arjuna als een dwaas. Toch deed Arjuna de beste keus. Hij koos voor de Eenheid, de bron van alles... de keuze voor de mystiek die voor anderen onbegrijpelijk was.

De noodzaak van juiste waarden in de wereld van nu

We zijn het er allemaal over eens dat de wereld ziek is tengevolge van het eenzijdige en zelfzuchtige gedrag en handelen van de mensheid.

Dit gedrag en deze handelingen zijn op bepaalde waarden gebaseerd – niet noodzakelijkerwijs de waarden die mensen verkondigen, zelfs niet diegenen die bewust leven, maar de waarden waar zij zich in feite aan houden, die waarvan ze in hun hart overtuigd zijn dat ze juist en rechtvaardig zijn, of ze het al of niet weten.

Eenzijdige en zelfzuchtige waarden hebben eenzijdige en zelfzuchtige gevoelens, gedachten en daden tot gevolg. Het zijn materialistische waarden, gebaseerd op de begeerte om te nemen, te krijgen, te houden.

De wet die de groei van de geest regelt gaat daarentegen, zoals we al eerder zagen, niet over nemen of verwerven, maar over geven, en het vreugdevol onthechten van uiterlijke zaken en zo de weg vrijmaken voor de lichtstroom van binnenuit.

Wat de wereld nodig heeft zijn spirituele waarden, waarden die gebaseerd zijn op het gevoel van openheid en de behoefte om te geven in plaats van te nemen.

Maar als we, zoals gezegd, de mensen niet kunnen dwingen deze waarden aan te nemen, wat kunnen we dan wel doen om ze te verspreiden? Hoe kunnen we mensen afhouden van een materialistische kijk op de dingen en een revolutie in hun huidige waarden veroorzaken?

Kunnen we iets doen in plaats van erover te praten?

Kunnen we het in de Bhagavad Gitā gegeven advies opvolgen en eenvoudigweg juist handelen, voor zover dat in onze macht ligt, zonder ons zorgen te maken over het resultaat? Of kunnen we, zoals in de gelijkenis in de bijbel, domweg zaden

zaaien, waarvan sommige onvermijdelijk in steenachtige grond terecht zullen komen? Maar andere zullen wel in vruchtbare aarde vallen, misschien wel heel onverwacht en zelfs pas na vele jaren.

We kunnen anderen beïnvloeden zonder dat bewust te willen, door ons hele gedrag, door de manier waarop we spontaan voelen, denken en handelen. We trekken misschien wel hun aandacht als onze manieren van voelen, denken en handelen verschillen van die van de meeste mensen, speciaal in moeilijke situaties, als die zich voordoen, als we ons werkelijk houden aan bepaalde waarden, niet door er lippen-dienst aan te verlenen, maar door ze in ons dagelijks leven in praktijk te brengen omdat we van de juistheid ervan echt overtuigd zijn.

Zo kan onze reactie, als we met leed worden geconfronteerd, bijvoorbeeld bij ziekte of verlies, die van positieve aanvaarding zijn – geen slaafs fatalisme, maar het besef dat datgene wat er gebeurt juist, goed en helpend is. Natuurlijk zullen wat als de slagen van het lot worden gezien, ons nog steeds bezeren, maar we zullen geneigd zijn er sneller van te herstellen, omdat onze houding positief zal zijn.

Het verlangen om boven alles toch materiële zaken te verzamelen kan praktisch en begrijpelijk lijken. Maar het is niet realistisch om alleen aan materiële dingen belang te hechten, omdat de mens niet alleen maar een materialistisch wezen is. Als je alleen het materiële aspect van iemands wezen voedt, verwaarloos je zijn diepere aard, die immaterieel is. Dit betekent niet dat we onze stoffelijke behoeften moeten ontkennen. We zijn stoffelijke wezens, maar alleen aan de oppervlakte, hoe belangrijk die oppervlakte ook moge zijn. We kunnen ons er niet altijd maar op blijven richten om die oppervlakte uit te breiden en te verfraaien – hoewel dit een noodzakelijke fase is. Vroeger of later zullen alle menselijke wezens de drang voelen om tot onder die oppervlakte door te dringen, te stijgen tot grote hoogten of te duiken in de diepten van hun wezen om bij de kern te komen.

Als wij zelf overtuigd zijn van de Eenheid van al het bestaande en als onze waarden van spirituele aard zijn, als het de waarden van het Ene zijn – ware liefde en wijsheid – zullen we de spirituele aard in anderen herkennen en er spontaan op ingaan. *Aan des Meesters Voeten* zegt:

“Leer God in iedereen en in alles te ontdekken... Je kunt je broeder helpen door dat wat je met hem gemeen hebt en dat is de Goddelijke Liefde; leer hoe je dat in hem kunt opwekken, leer hoe je daar bij hem een beroep op kunt doen; zo zul je je broeder weerhouden van het kwaad.” (blz. 35)

Waarden kunnen voor ons alleen woorden of mentale begrippen zijn. Maar mentale begrippen zijn nuttig en vaak nodig. Toch moeten ze, willen ze effectief zijn, zowel boven als beneden het mentale gebied verankerd zijn. Ze behoeven een basis in ons onderbewuste, in de hoogste betekenis (wat in zo'n geval een ware reflectie van ons Goddelijk Zijn zal zijn) als sterke overtuigingen en ze moeten geaard zijn in ons uiterlijk leven, in onze gedachten, gevoelens en handelingen. Als we ons werkelijk aan bepaalde waarden houden, zullen we daar naar handelen: zowel boven als beneden. Wat ons karakter genoemd wordt komt overeen met de waarden die we werkelijk aanvaarden; en ons handelen komt overeen met ons karakter, of we ons dat al of niet bewust zijn.

Als we onze waarden niet 'aarden', als we niet in praktijk brengen wat we prediken, zullen deze waarden zwakker en zwakker worden. Als we ze wel in praktijk brengen zullen ze steeds sterker worden, zullen onze overtuigingen dieper worden zonder dat ze tot fanatisme leiden.

We kunnen van buitenaf geen innerlijke waarden opleggen. De innerlijke waarden die we hebben komen spontaan tot uitdrukking, van binnen naar buiten en dat is de ware manier van ontwikkeling in de natuur.

Uit: *The Theosophist*, aug. 2000
Vert.: Corrie Blaak